

Boris Mlakar

**POVOJNI OBRAČUN
Z VIDNIMI
FRANCOSKIMI
KOLABORACIONISTI
PRIMER ROBERTA BRASILLACHA**

Francija je bila največja država, ki je bila med drugo svetovno vojno v celoti okupirana s strani sil Osi, predvsem s strani nacistične Nemčije, čeprav je bil položaj v tem pogledu v prvem obdobju po porazu spomladi 1940 seveda bolj zapleten. Pri tem mislimo v prvi vrsti na nezasedeni del Francije, na katerem se je pod vodstvom maršala Philippa Pétaina oblikovala t.i. Francoska država. Prav po njegovi »zaslugi« se je za sodelovanje z okupacijskimi oblastmi, ki je bilo po presoji odporniškega gibanja in povojnih demokratičnih oblasti škodljivo za nacionalne interese, uveljavil naziv kolaboracija. Še bolj se je v tem pogledu v francoskem primeru

izpostavil t. i. pariški kolaboracionizem, kjer je šlo za različne oblike delovanja pronacističnih, protisemitskih in nacionalističnih strank ali skupin, ki so se »izkazale« tudi s preganjanjem Judov, z nastajanjem prostovoljskih enot za boj proti boljševizmu ali zgolj z agresivno protizavezniško in protikomunistično propagando. V ta kontekst spada tudi delovanje Roberta Brasillacha, o katerem bomo v nadaljevanju povedali nekaj več. Ob koncu vojne – deloma pa že med okupacijo – je z različnimi vrstami kolaboracije sledil obračun, ki je tudi zavzel različne oblike, od t. i. divje epuracije pa do rednih sodnih postopkov, ki jih je uveljavila začasna vlada generala Charlesa de Gaulla. Z vojaškimi prestopniki so se ukvarjala vojaška sodišča, medtem ko je za ostale osumljence nova oblast oblikovala več vrst začasnih sodišč. Obtoženim za manjše prekrške in predvsem povzročiteljem t. i. državljanske sramote (*indignité nationale*) so sodili posebni civilni senati (*Chambres civiques*). Za hujše prestopnike so v vsakem departmaju ustanovili najmanj po eno posebno sodišče, imenovano *Cour de justice*, medtem ko so za posebej izpostavljene kolaboracioniste, predvsem za politične voditelje, ustanovili visoko sodišče (*Haute cour de justice*), pred katerim se je seveda moral zagovarjati tudi maršal Pétain. V vseh teh sodniških strukturah so tako ali drugače sodelovali tudi predstavniki odporniškega gibanja.¹

Robert Brasillach se je rodil leta 1909 v Perpignanu kot sin francoskega kolonialnega častnika, ki je sicer že leta 1914 izgubil življenje v Maroku. Prestižno *École Normale Supérieure* je zaključil v Parizu in se na šoli zgodaj spoprijateljil s kasnejšima sopotnikoma Mauricem Bardèchem in Thierryjem Maulnierom. Od srednješolskih let je občudoval pisatelja in filozofa Charlesa Maurrasa, že leta 1931 je tako postal literarni urednik lista *L'Action Française*, glasila istoimenskega gibanja, s čimer se je začela njegova kariera pisatelja, dramaturga ter literarnega in gledališkega kritika. Vidna je bila njegova vloga tudi pri listih *La Revue Universelle* in *Candide*. V svojem kratkem življenju je napisal tudi pet romanov, od katerih je najbolj znan *Comme le temps passe* (Kako mineva čas) iz leta 1937, je pa v kasnejših letih pri njegovem ustvarjanju v ospredje stopila dramatika, čeprav v tem pogledu ni bil tako ploden, niti ni prišlo do uprizoritve vseh njegovih dram. Skozi to literarno obliko je lahko zelo neposredno, ne zgolj implicitno, izražal svoje politične ideje. Hkrati se je namreč oblikoval tudi njegov politični nazor, sprva predvsem pod vplivom že omenjenega Maurrasa, ustanovitelja profašistične Francoske akcije. Kot prelomnica v tem pogledu je nanj vplivalo dogajanje ob poskusu napada na parlament v Parizu s strani skrajne desnice 6. februarja 1934, kar je sam kasneje označil kot rojstvo francoskega fašizma. Nanj je vplivala tudi antična kultura, ob obiskih Nemčije, Italije in Španije pa je zapadel fascinaciji nad

¹ Gosselin, *Justice d'exception et politique*, št. 77, str. 72–79; Mlakar, *Epuracija in poveljne žrtve v Zahodni Evropi*, str. 211–213.

fašističnimi režimi. V tem pogledu so še posebej vplivali nanj govori Hitlerja in belgijskega fašističnega ideologa Léona Degrella kot tudi doživljanje nacističnega zborovanja v Nürnbergu leta 1937. Poročilo o tem je objavil pod naslovom »Sto ur pri Hitlerju« in predstavlja bistvo njegovega svetovnega nazora: Judje, marksisti in »parlamentarci« želijo propad Francije. Rešitev je mogoča samo s strani fašističnega sistema, od revolta mladih elit proti izrabljenim in koruptivnim liberalnim demokratom in zastopnikom materializma. Z »bétise démocratique«, z nesmislom demokracije, je treba končati. Nacionalsocialistična Nemčija naj bi bila antiteza osovraženi Tretji (francoski) republiki, predvsem pa kvarni vladavini Ljudske fronte pod vodstvom Léona Bluma.

Sicer protinemško stališče Francoske akcije ga je zato kmalu razočaralo tudi zaradi rojalizma in pretiranega konservativizma, oddaljil se je od nje ter posledično leta 1937 prevzel uredništvo lista *Je suis partout*, ki se je predstavljal kot »instrument nacionalne propagande in socialne obnove«. ² Lahko bi rekli, da se je od tedaj naprej Brasillach za deklarirane cilje zavzemal z vso silovitostjo svojega kritičnega uma in tudi sposobnostjo svojega spretnega peresa. Za začetek je uničujoče ocenil dela Andréja Malrauxa, ki se je nagibal k socialističnim idejam. Njegovi pamfleti proti »judovsko-demokračičnemu prisvajanju« (Francije) so vzbudili pozornost. Njegovemu potovanju v Nemčijo so sledili opisi, polni entuziastičnega občudovanja vzhodne renske sosede. Hitler v njih ne nastopa zgolj kot vrhovni poglavar močne države, temveč tudi kot reformator in misijonar, torej kot pendant osovraženi demokračičnim politikom. Primerjava med Nemčijo in Francijo je bila po njegovem možna samo še na kulturnem področju, sicer pa naj bi bila Francija deželna propada, umirajoča družba. V knjigah *Les Cadets de l'Alcazar* (Kadeti iz Alcazarja) ter *L'Histoire de la Guerre d'Espagne* (Zgodovina španske vojne) se je tako rekoč poistovetil s Francom: njegova zmaga je zanj simbolizirala politični in moralni poraz ideje Ljudske fronte, Tretje republike in sploh parlamentarne demokracije. Leto 1936 je poimenoval kot leto preobrata: v Španiji je Franco pričel svoj zmagoviti pohod k ustanovitvi tretje fašistične države, v Italiji je Mussolini končal abesinsko vojno, medtem ko je v Nemčiji Hitler triumfiral ob olimpijskih igrah.

Kljub po njegovem sramotnemu položaju Francije je verjel, da pa lahko njegova dežela k vseevropskemu fašizmu prispeva svoje, tudi konservativne tradicije. K le-tem je prišteval zavračanje kulturnega materializma, sovraštvo do kozmopolitskih miselnih tokov ter odpor do judovskega špekulantstva. Anti-semitizem je tako tudi pri njem vse bolj stopal v ospredje, pozneje podobno kot pri njegovih kolaborantskih sopotnikih že v pravo fiksno idejo, seveda z izrazitim sovražnim predznakom. Podprl je kolega, pisatelja Louis-Ferdinanda Celina pri

2 Seidler, *Die Kollaboration*, str. 101.

njegovem nastopanju proti Judom, za začetek proti priseljenim, nefrancoskim Judom. Tako je zanje v svojem listu aprila 1938 zahteval posebno zakonsko ureditev, naslednje leto pa celo uveljavitev pravih rasnih zakonov in odvzem državljanstva vsem Judom.³ Brasillach je med podobno mislečimi literati izstopal po svojem posebnem doživljanju fašizma: interpretiral ga je namreč predvsem kot neko novo estetsko koncepcijo: »Fašizem, to je dejansko poezija 20. stoletja.«⁴ Občudoval je Mussolinija in Hitlerja, ker sta spet obudila k življenju stare mite, kot npr. rimski imperij ali pa Valpurgino noč, germanski sončni obrat in Walhallo. Toda to še ni pomenilo, da je bil pristaš slepega prenašanja nacističnega modela v Francijo, tudi o Hitlerju je v prvem razdobju znal povedati več ironičnih pripomb. Bolj mu je bila vendarle všeč, tudi kot model za Francijo, mediteranska različica fašizma, kot je bil D'Annunzijeve in Mussolinijeve italijanski fašizem. Leta je po njegovem slonel predvsem na racionalni moči besede, medtem ko naj bi se nacionalsocializem posluževal predvsem podob, zastav in spektakla, igral naj bi bolj na emocionalno dojetje ljudi. Nekateri avtorji ga po teh merilih postavljajo v kontekst t. i. katoliškega (mediteranskega) fašizma, vendar je Brasillach katolištvo jemal bolj kot samoumevni del francoske tradicije, ki je sicer postajala bolj pomembna v času medvojne Pétainove »nacionalne revolucije«.⁵ Je pa Brasillach v času okupacije znal biti tudi zelo kritičen do stališč posameznih cerkvenih hierarhov. Septembra 1942 je tako v svojem listu ukoril nadškofa iz Toulousa, ki je protestiral proti preganjanju Judov in posebej proti brutalnemu ločevanju družin ter Pétaina obtožil, češ da sledi tujim, t.j. nemškimi navodilom. Brasillach je v svojem članku odvrnil, da seveda nihče ne odobrava te brutalnosti, posebej zato, »ker se moramo ločiti od Judov v celoti in pri tem ne izključevati malih«, t. j. otrok. To misel so kasneje pogosto citirali kot dokaz njegovega antisemitizma. »Toda nadškof pozablja, da so te brutalnosti posledica policijskih provokatorjev, da bi vzbudili sočutje pri ubogih arijskih bedakih!«⁶

Pozitivno delovanje fašizma na mladino je videl v obnovljenem občudovanju narodne tradicije ter v pripravljenosti delovati za tak sistem. »Fašizem, to je mladina«, je povzel, ter »Francija ne sme biti/postati stara nacija.«⁷ V Belgiji je v svoji mladostni pozi občudoval že omenjenega Degrella, ki ga je srečal poleti 1936. »Fašistični človek«, ki ga je zanj predstavljal rexistični vodja, je bil za Brasillacha figura stoletja ter inkarnacija duha Nove Evrope.⁸ Od fašizma je pričakoval rešitev proletariata iz lovk buržoazije ter hkrati iz slepila marksizma.

3 Courtine-Denamy, *Three Women in Dark Times*, str. 92; Curtis, *Verdict on Vichy*, str. 234–235.

4 Ory, *Les collaborateurs 1940-1945*, str. 120.

5 *Rethinking the Nature of Fascism*, str. 154.

6 Ory, *La France allemande*, str. 105–106.

7 Ory, *Les collaborateurs*, str. 120.

8 Conway, *Collaboration in Belgium*, str. 20, 249; Kedward, *Fascism in Western Europe 1900-45*, str. 96–97; Borovička, *Kolaboranti 1939-1945*, str. 330.

Fašizem je razkrinkal marksistično demagogijo, bil je proti sirenskimi glasovom liberalizma in demokracije, zato je tudi Brasillach verjel v solidarnostno delovanje narodne skupnosti. Pri označevanju značaja francoske Tretje republike zares ni izbiral besed, saj jo je primerjal s »staro sifilitično k..., z gonorejo in rakastimi tvorbami«. Po njegovem je moralo priti do nacionalnega preroda, ob katerem pride do izraza skupinska solidarnost, ki odklanja malomeščanske vrednote kot način življenja ter materialno bogastvo kot cilj. K temu je spadal tudi kult idealizirane in lirično povzdignjene preteklosti. Vse to je doživljal v okviru tedaj sicer razširjene vizije (Zahodne) Evrope, ki sicer ni bila povsem identična z nacistično idejo Nove Evrope, ki se zoperstavlja sirenskimi glasovom Vzhoda. Ob doslednem in logičnem nadaljevanju vseh omenjenih predpostavk pa je tako Brasillacha kot tudi druge vse to v nadaljevanju vodilo v rasizem.⁹ Je pa Brasillach po okupaciji Francije do neke mere svoja stališča še spreminjal, v nekaterih pogledih v smeri radikalizacije, a je ves čas ostajal zagovornik izvirnega francoskega fašizma.

Kot poročnik francoske vojske je med vojno spomladi 1940 padel v nemško ujetništvo. Poraz Francije je bil zanj dokaz, kako hitro lahko neki zdravi narod opravi s svojim dekadentnim nasprotnikom. Francozi bi zato morali postati podobni Nemcem, če sploh še hočejo imeti kakšno vlogo v evropski politiki. Na podlagi uradnega posredovanja so Brasillacha februarja 1941 izpustili domov, podobno kot tudi druga dva znamenita ujetnika Jean-Paul Sartra in François Mitteranda.¹⁰ Sprva je pri Pétainovi vichyjski vladi postal generalni komisar za francosko kinematografijo. To ni bilo naključje, kajti skupaj s svojim svakom Mauricem Bardèchem je že pred vojno objavil odmevno študijo o zgodovini filma, katere pomembno sporočilo – kljub njeni nedvomni kvaliteti – je bila ugotovitev o (pre)velikem vplivu Judov na filmsko življenje. Prav film naj bi po njegovem imel pomembno vlogo pri prevzgoji Francozov ter pri regeneraciji Francije v smeri t. i. nacionalne revolucije, ki jo je v ospredje postavljala šef Francoske države Pétain. Pri tem je zanimivo, da je v prvi izdaji leta 1935 pri obravnavi nemškega filma uporabil nekaj nič kaj pohvalnih ocen. V drugi izdaji, ki je izšla v času okupacije, pa sta avtorja nekatere ocene oportunistično spremenila ali pa jih speljala na račun Judov.¹¹

V začetku februarja 1941 je spet prevzel mesto glavnega urednika *Je suis partout* in tako odtlej pa do osvoboditve živel in delal v pariških kolaboracionističnih krogih. Prav omenjeni štirinajstdnevnik, ki je dosegel naklado do 300.000 izvodov, je s sodelovanjem zvenceh imen francoske profašistične elite in tudi

9 Milza, Berstein, Tranfaglia, Montelli, *Dizionario dei fascismi*, str. 73.

10 Vinen, *The Unfree French*, str. 184.

11 Burrin, *La France à l'heure allemande*, str. 418.

članov Francoske ljudske stranke pod vodstvom Jacquesa Doriota postal najpomembnejši organ pariške kolaboracije. Za list je bilo sicer značilno, da je bil eden prvih časopisov, katerega lastniki so bili novinarji. Brasillach je v njem v svojih številnih teoretičnih člankih začrtal svojo smer v iskanju »fašističnega človeka«, v oblikovanju pravega francoskega fašizma, in ob tem kljub nihanjem ostajal eden glavnih zagovornikov Pétainove nacionalne revolucije. Na povabilo ministra Josepha Göbbelsa in nemškega poslanika v Parizu Otta Abetza je skupaj z drugimi francoskimi kulturnimi delavci obiskal Nemčijo, med drugim se je udeležil pisateljskega kongresa v Weimarju, ogledal pa si je tudi grobišče v Katynu.¹² Da bi vsaj simbolno podprl križarski pohod proti boljševizmu, je celo obiskal vzhodno fronto. Ves čas je tudi podpiral nacistično (in vichyjsko) stališče do »judovskega vprašanja«. Komaj je dobro prevzel omenjeni list, je v njem zapisal: »Treba je urediti judovski problem, ker Jud je tujec, je sovražnik, ki nas je pahnil v vojno in ker je pravično, da za to plača. Da, mi hočemo ohraniti francosko raso, obvarovati jo pred škodljivimi vplivi, ki jo obremenjujejo in razvrednotijo, hočemo Francijo Francozov.«¹³ Med vojno je v člankih zahteval, kot je že omenjeno, da se Francija popolnoma »loči od svojih Judov«, kar je implicitno med drugim pomenilo odobranje njihove deportacije v uničevalna taborišča. Ni pa jasno, če je Brasillach vedel za njihovo konkretno končno usodo. Nekatera njegova besedila so bila nevarno blizu ovaduštvu in hujskaštvu, čeprav razen nekaterih izjem ni navajal konkretnih imen, temveč je na splošno zatrjeval, da je treba ujete odporne kot bandite in zaprte komuniste postreliti.

Pri *Je suis partout* je poleti 1943 sicer prišlo do razhajanja z vodstvom založbe, ki je postajala vse bolj pasivno orodje v nemških rokah, Brasillacha pa je motilo tudi papagajsko ponavljanje nacističnih fraz o skorajšnji končni zmagi, medtem ko je sam videl prihajajočo katastrofo, ki jo je sicer kot iskalec »moderne tragedije« sam pričakoval z nekim čudnim mazohističnim vznemirjenjem. Z nekaj sodelavci je izstopil ter odslej pisal le še za list *Révolution Nationale*, glasilo sicer prav tako ekstremnega socialnorevolucionarnega gibanja. Kljub temu je pristopil k upravi germanofilske knjigarne *Rive gauche* in sodeloval s pariškim Nemškim inštitutom. V tem času, to je spomladi 1944, je v nadaljevanjih objavil tudi svoj zadnji roman z naslovom *Six heures à perdre* (Šest ur za zapraviti). V bistvu je bil to politični traktat, ki je v pripovedni obliki prikazoval Francijo leta 1943, konkretna zgodba pa pripoveduje o francoskem vojnem ujetniku in njegovem srečanju z mlado žensko med kratkim bivanjem v Parizu novembra 1943. Ženska naj bi simbolizirala onemoglo francosko deželo. Brasillach je bil tudi aktiven član t. i. Pétainovih krožkov, ki so skušali med francoskimi vojnimi ujetniki v Nemčiji

¹² Prav tam, str. 353 sl.

¹³ Veillon, *La collaboration*, str. 237–238.

utrđiti maršalov ugled oziroma jih celo vzpodbujati k sodelovanju z Nemci. Tudi to, kot tudi že njegov izstop iz uredništva *Je suis partout*, kaže na dejstvo, da le ni bil popolnoma v soglasju s pariškim filonacističnim kolaboracionističnim krogom, ki je Pétainov režim obtoževal medlosti in atentizma, kar se je sicer z vlado Pierra Lavala kasneje spremenilo. Ob vprašanju nenehnih nemških zahtev po pošiljanju francoskih delavcev v Nemčijo, pred čemer se je vichyjska vlada vendarle branila, je npr. izjavil, da sicer ni bil vedno v soglasju z Vichyjem, toda v tem primeru ga mora podpreti.¹⁴

Ko so avgusta 1944 ameriške in De Gaullove enote osvobodile Pariz, je Brasillach kljub ponudbam odklonil, da bi se skupaj s Pétainovo vlado in drugimi vidnimi kolaboracionisti umaknil v Nemčijo, konkretno v Sigmaringen, od koder bi podobno kot maršal imel možnost umika v Švico. Skrival se je v Parizu, toda ko je policija aretirala njegovo mater (kot tudi tasta in svaka) in jo v nekem smislu vzela za talko, se je sredi septembra 1944 sam javil na pariški prefekturi. Viri navajajo za 24. avgust 1944, ko so ga policisti in pripadniki odporniških »Forces Françaises de l'Intérieur« iskali pri materi in preiskovali stanovanje, da je njihov brigadir nenadoma zaklical poročniku, da je odkril paket dokumentov, napisanih v skrivnem jeziku. Izkazalo se je sicer, da je šlo le za rokopis Brasillachove »Antologije grške poezije«.¹⁵ Zaprt je bil v Fresnesu in je čakal na proces, medtem pa je napisal svojo duhovno in politično oporoko, ki je po vojni izšla pod naslovom *Lettres à un soldat de la classe soixante* (Pismo vojaku letnika šestdeset). Gre za namišljeno pismo štiriletnemu dečku, ki je odraščal pod nemško in zatem ameriško zasedbo in nato leta 1960 postal vojni obveznik. V tekstu Brasillach sanja o prihajajočem evropskem novem redu, podobnem tistemu, za katerega se je zavzemal on sam. Prvi pogoj za uresničitev te utopije je bilo po njegovem zatrtje komunizma. Svoje upanje je stavil na Nemce, na njihovo moč, ki so si po njegovem, čeprav so se sami nahajali pred vojaškim propadom, zaslužili občudovanje. V ogorčenih bojih z zavezniki in v soju gorečih mest med umikanjem na vseh frontah naj bi izkazovali herojsko držo. Iz tega je potegnil sklep, da je nemogoče, da bi bile vse te odlike za zmeraj izgubljene; tvorijo skupno zakladnico naše civilizacije.¹⁶

19. januarja 1945 je sledilo sojenje pred pariškim »Cour de justice« na podlagi 75. člena francoskega kazenskega zakonika. Obtožen je bil duhovne izdaje (trahison intellectuelle), sodelovanja in pomoči pri pošiljanju ljudi v smrt s tem, da je objavljajl imena ljudi, ki so prekršili vichyjske zakone. Tudi za njegovega, kot tudi za skoraj vse druge procese neposredno ob koncu vojne ali po njej, je

14 Neulen, *An deutscher Seite*, str. 98.

15 Gillieth, *L'Épuration ou la fin d'un monde*, str. 98.

16 Seidler, *Die Kollaboration*, str. 103.

bilo značilno, da ni bil obtožen za protisemitsko propagando ali za podpiranje pošiljanja Judov v uničevalna taborišča. Obtožba bi v tem pogledu našla v njegovih člankih in tudi knjigah veliko argumentov, a tedaj se sodišča zločinov proti človeštvu oziroma holokavsta (šoaha) še niso dotikala. Brasillach je bil tako kot človek (pisane) besede lahka tarča tedanjega povojnega sodstva, v kolikor je bil pač odgovoren za svoje besede. Sodni senat je bil sestavljen večinoma iz predstavnikov odporniškega gibanja, toda, ironično, predsednik in tudi tožilec sta bila pred tem uradnika v okviru Vichyjskega režima, torej v nekem smislu kolaboranta. Brasillach je v svojem nastopu in v dvogovoru s predsednikom Vidalom – govoril je kar tri ure – ponavljal, da je ravnal v dobri veri in v korist domovine, ki jo je predstavljala legalna vlada v Vichyju, in da ničesar ne obžaluje: »Verjel sem, da moje pisanje predvsem služi moji domovini«. ¹⁷

Predsednik sodišča mu seveda ni bil kos, drugače pa je bilo, ko je nastopil tožilec, komisar republike Marcel Reboul. Le-ta je seveda lahko dodobra izkoristil Brasillachove tekste iz časa okupacije, začel pa je taktično, tako da je stalno poudarjal pisateljev talent in visoko literarno vrednost njegovih del. Toda vsaki taki »pohvali« so sledili citati iz Brasillachovih besedil, predvsem seveda iz medvojnega tiska, in nekateri so bili zares uničujoči. V ospredju je bila pač trditev, da velik talent s seboj prinaša tudi veliko odgovornost; to logiko je sicer kasneje uporabil tudi general de Gaulle. Pisateljeva sposobnost prepričevanja in zapeljevanja je bila po njegovem še toliko bolj pomembna v deželi, ki je zmeraj v ospredje postavljala »zasluge peresa«. Med tedaj prebranimi citati je posebno pozornost vzbudil eden, ki je bil zatem več ali manj stalnica tudi v vseh povojnih študijah o Brasillachovem delu, članek s tem besedilom pa je izšel točno eno leto pred procesom, t. j. 19. januarja 1944 v listu *Révolution nationale*: »Če bi hoteli vedeti za moje stališče v celoti, bi dejal, da pred vojno nisem bil germanofil, tudi ne na začetku politike kolaboracije; ravnal sem se zgolj na podlagi razumskega interesa. Zdaj so se stvari spremenile; sklenil sem, se mi zdi, zvezo z nemškim genijem in je ne bom nikdar pozabil. Hočeš nočeš smo bivali skupaj; Francozi, po premisleku, smo v teh nekaj letih več ali manj spali z Nemčijo, ne sicer brez sporov, toda spomin na to bo ostal sladek«. ¹⁸ Ob tem naj dodamo, da je na to Brasillachovo izjavo že spomladi istega leta reagiral list *Les Lettres françaises*, glasilo Narodne fronte pisateljev odpora, z besedami: »Ta sladka Nemčija, s katero se Brasillach hvali, da je z njo spal, je tista Nemčija, ki je streljala naše talce, ki je deportirala naše delavce in študente, ki je trgala otroke od mater, delala mučenike iz Judov, pošiljala francoske žene v kaznilnico v Auschwitz, je tista Nemčija, ki je v Clermontu umorila profesorje univerze iz Strasbourga in ki je v Nîmesu obesila mlade francoske rodoljube /.../«. ¹⁹ Tožilec je med drugim

¹⁷ Spotts, *The Shameful Peace*, str. 258.

¹⁸ Amouroux, *Les réglements de comptes*, str. 243.

¹⁹ Veillon, *La collaboration*, str. 206.

tudi zgoraj navedeni citat izkoristil za seksualne namige, in sicer v dvojni smeri. Po eni strani naj bi v tej ljubezenski zvezi Francija imela vlogo ženske, ki se je podredila virilnemu moškemu, Nemčiji. Toda po drugi strani, glede na to, da iz samih Brasillachovih besedil ni bilo mogoče jasno določiti spolnih vlog Francije in Nemčije, in glede na znane nejasnosti glede Brasillachove spolne usmerjenosti, je namigoval tudi na homoseksualnost obtoženca, kar naj bi ga v očeh sodnega senata še dodatno očrnilo. Branilec je glede slednjega ost zaobrnil, ko je navedel znano izjavo Ernesta Renana, da je bila Nemčija njegova ljubica ter da ga je Brasillach zgolj parafraziral.

Branilec Jacques Isorni je v svojem enako blestečem nastopu poudarjal da je Brasillach izključno človek besede in da ga ni mogoče enako ostro obravnavati kot one, ki so storili konkretna dejanja, tudi zločine. Prebral je pismo pisatelja François Mauriac, ki je prosil sodišče za prizanesljivost in dodal, da bi bila njegova obsodba izguba za francosko književnost. Nadalje je sodišču predstavil pretresljivo pesem, ki jo je Brasillach napisal v svoji celici, ter nato sodišče (in javnost) vprašal: »Ali civilizirana ljudstva streljajo svoje pesnike? Ali spomin na Andréja Chéniera povečuje slavo francoske revolucije?« Ni tudi pozabil omeniti, da sta bila tako tožilec kot tudi predsednik senata pred tem v službi Vichyja. Tožilcu Reboulu je očital, da je tudi on »kolaborant peresa«, saj je služil na sodiščih, ki so prej obsojale Jude, komuniste in gaulliste. Še bolj neprijetno je bilo njegovo razkritje glede Pierra Bouchardona, ki je bil imenovan za predsednika preiskovalne komisije pri Haute cour de justice, najvišjega epuracijskega sodišča, ki je, kot je omenjeno, sodilo vodilnim funkcionarjem vichyjskega režima in kasneje tudi samemu maršalu Pétainu. Predstavil je namreč podatek, da je Bouchardon junija 1942 prav v Brasillachovem *Je suis partout* imel intervju in da je tudi sicer cenil ta list.²⁰

Po zgolj enem šesturnem zasedanju in po zaključnem dvajsetminutnem posvetu ga je sodišče obsodilo na smrt. Sojenje je bilo tudi s tedanjega vidika nenavadno, med drugim med razpravo niso zaslišali niti ene priče. Res pa je, da sta tako tožilec kot tudi branilec Isorni imela na svojih mizah več kot dovolj papirjev, upoštevajoč obtoženčevo bogato književno in novinarsko zapuščino. Nekateri raziskovalci poudarjajo še eno značilnost procesa proti Brasillachu: poleg vodje madžarskih puščičastih križev Ferenc Szálasi naj bi bil Brasillach edini izmed vidnejših kolaboracionistov, ki se na povojnem sojenju ni zagovarjal s trditvijo, da je nedolžen.²¹ On je zares verjel v svoj prav ter da je ravnal v dobro svoje domovine in je zato tudi na sodišču poudaril, da ničesar ne obžaluje. Ko je po razglasitvi sodbe eden izmed poslušalcev le-to ocenil za sramoto, je Brasillach odvrnil: »To

20 Amouroux, *Les réglements de comptes*, str. 240–247.

21 Deák, Gross, Judt, *The Politics of Retribution in Europe*, str. 11.

je čast!«²² Tedanji tisk, z izjemo lista *Combat* pod uredništvom Alberta Camusa, je skoraj enoglasno odobral takšno kazen. Zmagovalci si po nekaterih ocenah niso smeli dovoliti, da tako nadarjeno in ostro pero kolaboracije, kot ga je predstavljal Brasillach, ostane živ in dejaven.²³ Toda med pariškimi kulturnimi krogi, tudi odporniškimi, je smrtna sodba vzbudila pomisleke, tako da so sestavili in na de Gaulle naslovili peticijo s prošnjo za njegovo pomilostitev. Pri tem se je posebej angažiral že omenjeni pisatelj Mauriac, v celoti pa jo je podpisalo 55 znanih imen, med drugim tudi Jean Anouilh, Paul Valérie, Jean Cocteau, Paul Claudel, Arthur Honegger in tudi vodilni intelektualci francoskega odpora, že omenjeni Albert Camus. Slednji seveda do Brasillacha ni gojil nobenih simpatij, peticijo je podpisal predvsem iz razloga, ker je bil načelno proti smrtni kazni, menda pa je bil tudi on mnenja, da je »nepravično in neprevidno« nekoga obsoditi in justificirati zaradi njegovih stališč, pa naj bodo še tako nesprejemljiva.²⁴ Nekateri, ki so jih za to zaprosili, pa so podpis zavrnil, med njimi Simone de Beauvoir, Jean Paul Sartre, Vercors (Jean Marcel Bruller) in André Gide. Ob njihovi odločitvi so se sicer že tedaj slišali glasovi o določeni dvoličnosti, saj vsaj nekateri izmed omenjenih res niso trpeli pod okupacijo, najmanj kar lahko rečemo, je to, da so kar uspešno in lagodno uživali usluge okupacijske kulturne in ekonomske »infrastrukture«.²⁵ Brasillach se je podpisnikom peticije posebej zahvalil in poudaril, da je ta njihova gesta zanj velika čast.

Toda de Gaulle je zavrnil zahtevo po pomilostitvi, zaradi domnevnega pritiska ulice je celo zavrnil odložitev usmrtnice, na katero naj bi obsojeni po prvotni zamisli čakal vsaj do dokončanega sojenja maršalu Pétainu. O tem, zakaj je general, ki je bil kasneje kar milosten do obsojencev na smrt, sprejel tako odločitev, se je tedaj in kasneje ugibalo in iskalo mnoge vzroke. Omenjal se je nespornost s fotografijo, na kateri je bilo več kolaboracionistov, in na kateri naj bi bil Brasillach v nemški uniformi. V resnici je bil v njej Jacques Doriot, vodja Legije francoskih prostovoljcev proti boljševizmu, pri čemer je res, da sta si bila nekoliko podobna. Po pričevanjih je general zelo temeljito proučeval dosjeje obsojencev na smrt, ko je šlo za prošnje za pomilostitev. Prav v primeru Brasillacha pa naj bi se v trenutku odločil, ko je zagledal omenjeno fotografijo. Toda pisatelj Mauriac, ki ga je de Gaulle 3. februarja 1945 sprejel prav v tej zadevi, se je spominjal, da mu je zatrdil, da pa Brasillacha zagotovo ne bodo ustrelili. Za obsojenca je sicer interveniral tudi njegov (generalov) prijatelj in soborec Maurice Schumann. Tudi on se je spomnil na pesnika Chéniera: »Ah, Mon Général, dovolite enemu jakobincu, da vas spomni, da se francoska revolucija

22 Seidler, *Die Kollaboration*, str. 103.

23 Gillieth, *Épuration ou la fin d'un monde*, str. 98.

24 Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945*, str. 51.

25 Curtis, *Verdict on Vichy*, str. 350.

nikdar ni oprala od krvi Andréja Cheniera. Storite tako, da osvoboditev 1944 ne bo obsojena, da je za Zgodovino prispevala truplo pesnika pri 34 letih.«²⁶

Po drugi strani naj bi s tem general popustil pred komunisti, ki so zahtevali Brasillachovo glavo. Komunisti so seveda tedaj predstavljali pomemben dejavnik v odporništvu in tudi v začasni vladi, s tem pa naj bi si pridobil več manevrskega prostora za druga soočanja z njimi. Omenjalo se je sicer tudi generalovo mnenje, da naj bi bil Brasillach kriv za smrt Georges Mandela, nekdanjega ministra in njegovega prijatelja, ki je bil ob porazu leta 1940 enak ali še bolj goreč zagovornik nadaljevanja odpora proti Nemcem. Po odisejadi v severni Afriki in nemških taboriščih ga je 4. julija 1944 umorila francoska milica, pri čemer se je za njegovo usmrtitev ali vsaj za uprizoritev procesa proti njemu zares zavzemal tudi Brasillach.²⁷ Sam de Gaulle je sicer v svojih spominih, kjer Brasillacha ne omenja poimensko, a je jasno, da gre zanj, to epizodo opisal z naslednjimi besedami: »Sodišča so obsodila na smrt več znanih pisateljev. Če niso služili zelo neposredno in strastno sovražniku, sem načelno omilil njihovo kazen. V nasprotnem primeru – kot je en sam tak primer – se nisem čutil upravičenega za pomilostitev. Kajti v književnosti kot povsod drugod je talent naslov za odgovornost.«²⁸

Kar zadeva talent, tega Brasillachu zares nihče ni odrekal. Pisal, in to ne nepomembne stvari, je še ves čas tudi v ječi, tako pred obsodbo kot tudi po obsodbi. Še pred samo ustrelitvijo na dan 6. februarja 1945 v Fort Montrouge je svojemu spovedniku izročil svoje zadnje pesmi in ovoj z napisom *La mort en face* (Pred obličjem smrti). Njegova zadnja želja je bila namenjena medsebojni spravi Francozov, izrazil jo je v pesmi *Testament d'un condamné* (Oporoka nekega obsojenca), pri čemer je eno kitico v tem duhu posvetil tudi svojim sojetnikom v zaporu Fresnes. Toda v ideološkem pogledu je ostal do konca zvest samemu sebi. Z nostalgijo se je spominjal »velikega rdečega fašizma naše mladosti«, »veličastnega izžarevanja univerzalnega fašizma, navdušenja milijonov moških, katedral svetlobe, herojev padlih v boju, prijateljstva med mladimi ljudmi prebujenega naroda /.../«²⁹ Tik pred streljanjem je vzkliknil: »Kljub temu, živela Francija!« (Vive la France, quand même!).³⁰ Pokopali so ga na pokopališču Charonne v 20. pariškem okrožju. Poleg njega so kasneje pokopali tudi Maurica Bardècha, njegovega svaka in skrbnika njegove literarne zapuščine. Vsako leto ob obletnici smrti »Francosko španski krožek« organizira polaganje cvetja na njegov grob.

Njegova obsodba in predvsem usmrtitev sta že tedaj in še kasneje vzbujali veliko pozornosti in tudi diskusij. Že omenjeni Mauriac je v listu *Le Figaro* napisal,

26 Amouroux, *Les réglements de comptes*, str. 664.

27 Georges Mandel.

28 de Gaulle, *Vojni spomini*, str. 118.

29 Paxton, *The Anatomy of Fascism*, str. 53, 274.

30 Spotts, *The Shameful Peace*, str. 258.

da se takšnega mislečega človeka ne bi smelo spraviti ob glavo samo zato, ker je napačno mislil. Podobno sta obsojala sodbo že omenjeni Bardèche in seveda njegov branilec Isorni, ki je bil znan po tem, da je med vojno branil komuniste, poleti 1946 pa tudi maršala Pétaina, čigar oblast je pred tem preganjala omenjene komuniste. Oba sta po vojni pisala o Brasillachu, prvi je med drugim ponovno objavil njuno skupno knjigo o zgodovini filma in predvsem v letih 1963 – 1966 izdal Brasillachovo zbrano delo v 12 knjigah, medtem ko je drugi že takoj po vojni objavil knjigo o samem procesu.³¹ Že leta 1948 so v švicarski Lozani ustanovili »Društvo prijateljev Roberta Brasillacha«, ki od leta 1954 izdaja *Cahiers des amis de Robert Brasillach* (Zvezki prijateljev Roberta Brasillacha), pač z namenom doseči pisateljevo politično in literarno rehabilitacijo. Pri tem je jasno, da je Brasillach postal simbolni mučenik in idol za povojno francosko skrajno desnico.

Zanimanje zanj je bilo v literarnih in literarnozgodovinskih krogih sicer stalno, lahko celo rečemo, da se je v zadnjih desetletjih povečevalo. O t. i. francoskem estetskem fašizmu kot tudi o njem osebno so izšle številne knjige, tako znanstveno kritične kot tudi ozko literarne in seveda tudi povsem nekritične in apologetske v smislu zgoraj omenjenih prizadevanj za rehabilitacijo. Med prvimi velja omeniti predvsem avtorje, kot sta William Tucker³² in Alice Kaplan, ki je Brasillacha zaradi njegovih po svoje anarhističnih stališč kot tudi zgodnje smrti razglasila za »Jamesa Deana francoskega fašizma«, ob tem, da se je strinjala, da je bil kriv skoraj vsega, za kar so ga obtoževali, vendar da ne bi smel biti ustreljen, če že zaradi drugega ne, zato, ker so potem njegovi zagovorniki iz njegove žrtve napravili mit.³³ Z Brasillachovim »estetskim fašizmom« sta se zelo analitično soočila avtorja Mary Witt³⁴ in David Carrol.³⁵ Brasillach kot objekt proučevanja nastopa tudi v mnogih monografijah, ki obravnavajo tako vprašanje povojne epuracije v Franciji na splošno kot tudi epuracijo med intelektualci in književniki še posebej, kot recimo v knjigi Pierra Assoulina.³⁶ Znanstveno korektno, a z izrazito simpatijo do Brasillacha, in obsojajoč odločitev sodišča, sta pisala Anne Brassié³⁷ ter Philippe Bilger, pri katerem lahko samo ugibamo, v kolikšni meri je na njegovo stališče do Brasillacha vplivalo dejstvo, da je bil na povojnem procesu zaradi kolaboracije obsojen tudi njegov oče.³⁸

31 Bardèche, Brasillach, *Histoire du cinema*; Isorni, *Le procès de Robert Brasillach*.

32 Tucker, *The Fascist Ego*.

33 Corliss, *Killed for his words*; Kaplan, *The Collaborator*.

34 Frese Witt, *The Search for Modern Tragedy*.

35 Carrol, *French Literary Fascism*.

36 Assoulina, *L'épuration des intellectuels*.

37 Brassié, *Robert Brasillach ou Encore un instant de bonheur*.

38 Bilger, *20 minutes pour la mort*.

*Robert Brasillach, francoski pisatelj, dramaturg, literarni in gledališki kritik. Bil je zagovornik izvirnega francoskega fašizma in občudovalec Mussolinija in Hitlerja. V fašizmu je videl sredstvo rešitve proletariata iz lovk buržoazije ter tudi od slepila marksizma. V vladi francoskega kvizlinga maršala Pétaina je prevzel mesto glavnega urednika glasila *Je suis partout*, ki je bil najpomembnejši organ pariške kolaboracije. V številnih člankih je pisal o pravem francoskem fašizmu in »fašističnem človeku« in da se Francija popolnoma »loči od svojih Judov«. Po osvoboditvi Pariza avgusta 1944 se ni želel umakniti v Nemčijo. Januarja 1945 je bil postavljen pred sodišče pod obtožbo »duhovne izdaje«, sodelovanja in pomoči pri pošiljanju ljudi v smrt s tem, da je objavljial imena ljudi, ki so prekršili vichyjske zakone. Sodišče ga je obsodilo na smrt z ustrelitvijo; kazen je bila izvršena 6. februarja 1945.*

Pogled na sodno dvorano med sojenjem Robertu Brasillachu.